

Prvonaálezy ve fauně sekáčů (Opiliones) České republiky

The first findings in the fauna of harvestmen (Opiliones) of the Czech Republic

PAVEL BEZDĚČKA

Muzeum Vysočiny Jihlava, Masarykovo nám. 55, Jihlava, CZ – 586 01, Czech Republic; e-mail: bezdecka@muzeum.ji.cz

Abstract: Author gives a checklist of the first findings in the fauna of harvestmen (Opiliones) of the Czech Republic. The year of finding, name of collector, locality (if this data were found) and always the source publication are presented. Some problematic data are discussed.

Key words: harvestmen, Opiliones, first findings, Czech Republic

ÚVOD

Jako prvonaález obvykle označujeme první doložení určitého taxonu z vymezeného území, nejčastěji pak první doklad konkrétního druhu z území některého politického státu (např. České republiky, Slovenské republiky, Německa). Méně časté je užití pro větší regiony (střední Evropa), světadíly (Evropa) nebo geografické oblasti (Palearkt), stejně jako pro menší oblasti (Jeseníky). Prvonaálezy odjakživa patří k nejvýznamnějším výsledkům faunistických průzkumů a jejich publikování je pilnému badateli často nejkrásnější odměnou. Sestavíme-li přehled prvonaálezů určité skupiny organismů, získáme jedinečný zdroj informací pro posuzování dynamiky šíření jednotlivých druhů i vyšších taxonů. Takový přehled může být cenný i z historického hlediska, protože poskytuje jedinečné informace o stavu poznání fauny daného území v různých obdobích. V odborné literatuře se však přehledy prvonaálezů běžně nenacházejí a jsou dosud pravděpodobně výhradní specifikou české arachnologické komunity (Růžička 2002, Růžička et Buchar 2004, ČAS 2011a, b, c).

METODY

Tento přehled prvonaálezů sekáčů na území České republiky (tab. 1) vychází výhradně z publikovaných dat. Kde to informace v publikaci umožňovaly, zapsal jsem autora, rok i lokalitu prvního nálezu. V ostatních případech, zejména u starších literárních dat, jsem zapsal alespoň autora a vrocení publikace, v níž byl druh pro naše území prvně uveden. Některé problematické případy objasňuji v následující diskuzi. Použitá nomenklatura odpovídá nejnovějšímu seznamu sekáčů České republiky (Bezděčka 2008a).

DISKUZE

První údaje o výskytu jednotlivých druhů sekáčů na českých lokalitách podal Bárta již v 19. století (Bárta 1869). Ze soupisu

sedmi uvedených druhů (z toho dnes šest validních) sbíral dva druhy Antonín Frič (*Mitopus morio* – v článku uveden jako *Opilio grossipes* Hb. a *Leiobunum rotundum* – uveden jako *L. hemisphaericum* Herb.). Ostatní druhy sbíral autor osobně. Jedná se o *Phalangium opilio* (uveden také jako *P. cornutum*), *Paranemastoma quadripunctatum* (jako *Nemastoma flavimanum* K.), *Platybunus bucephalus* (jako *Platylophus alpestris* K., tuto interpretaci jsem diskutoval v práci Bezděčka 2010) a *Ischyropsalis hellwigii*. Bárta v úvodu své práce uvádí, že publikovaný materiál pavouků a sekáčů nasbíral v severních Čechách v letech 1864 až 1866. Ovšem v práci Bartoše (Bartoš 1938) jsem našel poznámku, že první nález druhu *I. hellwigii* uskutečnil Bárta již v roce 1862. V tomto nesouladu dat však upřednostňuji Bártův údaj jako jistější (viz tab. 1).

Nové údaje přinesl až koncem 19. století Absolon (1899), který při průzkumu v jeskyních Moravského krasu doložil dva další druhy pro naše území (*Mitostoma chrysomelas* a *Nemastoma lugubre*). Další jím uváděný druh *Leiobunum silvaticum* Simon – dnes *Nelima silvatica* (Simon, 1879) je vzhledem k areálu tohoto druhu velmi málo pravděpodobný a dokladový materiál se nedochoval.

Následovala velmi významná práce Noskova „Klíč k určování českých sekáčů“ (Nosek 1900). V tomto na svoji dobu jedinečném klíči přinesl Nosek informace o 27 druzích sekáčů, z nichž osmnáct druhů uvedl z území Čech a z toho deset druhů bylo pro naše území dosud nezaznamenaných (tab. 1). Až na výjimky nezapsal u jednotlivých druhů žádnou lokalitu či oblast, ale charakterizoval spíše prostředí a hojnost výskytu u nás. Rovněž neuvedl zdroj svých informací, tedy konkrétní sbírku či sběratele.

V rozsáhlém díle „Die Weberknechte der Erde“ (Roewer 1923), autor uvedl u některých druhů výskyt i na našem území, zejména na lokalitách jižních a západních Čech (Böhmerwald, Franzensbad), případně zapsal Böhmen či Sudeten. Některé z jeho údajů jsou chybné (např. *Paranemastoma sillii* a *P. kochi* v Čechách), jiné lze bez problémů akceptovat. To se týká např. uvedení druhu *Nemastoma triste* pro Šumavu a Sudety (tab. 1).

Tab. 1. Prvónálezy sekáčů na území České republiky.
 Tab. 1. First findings of harvestmen from the Czech Republic.

Druh/Species	Rok/Year	Nalezl/Finder	Lokalita/Locality	Publikace/Publication
<i>Astrobum laevipes</i> (Canestrini, 1872)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Dicranolasma scabrum</i> (Herbst, 1799)	2005	P. Bezděčka	Bílé Karpaty, Radějov	BEZDĚČKA 2008b
<i>Egaenus convexus</i> (C. L. Koch, 1835)	1994	P. Bezděčka	Bílé Karpaty, Radějov	KLIMEŠ et BEZDĚČKA 1996
<i>Gyas titanus</i> Simon, 1879	-	A. Nosek	Zbraslav, Závist	NOSEK 1906
<i>Ischyropsalis h. hellwigi</i> (Panzer, 1794)	1866	E. Bárta	Labské pískovce, Děčín	BÁRTA 1869
<i>Ischyropsalis manicata</i> L. Koch, 1865	1971	J. Zaoral	Beskydy, Ondřejník	ŠILHAVÝ 1973
<i>Lacinius dentiger</i> (C. L. Koch, 1848)	-	V. Šilhavý	Třebíčsko	KRATOCHVÍL 1934
<i>Lacinius ephippiatus</i> (C. L. Koch, 1835)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Lacinius horridus</i> (Panzer, 1794)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Leiobunum blackwalli</i> Meade, 1861	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Leiobunum limbatum</i> L. Koch, 1861	1934	J. Kratochvíl	Českomor. vrchovina, Netín	KRATOCHVÍL 1934
<i>Leiobunum rotundum</i> (Latreille, 1798)	1866	A. Frič	Česká Lípa	BÁRTA 1869
<i>Leiobunum rupestre</i> (Herbst, 1799)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Leiobunum tisciae</i> Avram, 1968	-	-	Beskydy	ŠILHAVÝ 1981
<i>Lophopilus palpinalis</i> (Herbst, 1799)	-	V. Šilhavý	Třebíčsko	KRATOCHVÍL 1934
<i>Mitopus morio</i> (Fabricius, 1799)	1866	A. Frič	Česká Lípa	BÁRTA 1869
<i>Mitostoma chrysomelas</i> (Hermann, 1804)	1898	K. Absolon	Moravský kras, Sloup	ABSOLON 1899
<i>Nelima gothica</i> Lohmander, 1945	1998	A. Roušar	Krušné hory, Bezručovo údolí	ROUŠAR 1999
<i>Nelima semproni</i> Szalay, 1951	1969	F. Miller	jižní Morava, Pouzdřany	ŠILHAVÝ 1972
<i>Nemastoma bidentatum sparsum</i> Gruber & Martens, 1968	2006	A. Schönhofer et T. Holle	České Švýcarsko, Hřensko	SCHÖNHOFER et HOLLE 2007
<i>Nemastoma lugubre</i> (Müller, 1776)	1898	K. Absolon	Moravský kras, Sloup	ABSOLON 1899
<i>Nemastoma triste</i> (C. L. Koch, 1835)	-	-	Šumava, Sudety	ROEWER 1923
<i>Oligolophus tridens</i> (C. L. Koch, 1836)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Opilio canestrinii</i> (Thorell, 1876)	1994	L. Klimeš	Třeboň	KLIMEŠ 1995
<i>Opilio parietinus</i> (De Geer, 1778)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Opilio saxatilis</i> C. L. Koch, 1839	-	V. Šilhavý	Třebíčsko	KRATOCHVÍL 1934
<i>Paranemastoma kochi</i> (Nowicki, 1870)	1952	F. Miller	Beskydy	ŠILHAVÝ 1972
<i>Paranemastoma quadripunctatum</i> (Perty, 1833)	1866	E. Bárta	Labské pískovce, Děčín	BÁRTA 1869
<i>Phalangium opilio</i> Linnaeus, 1761	1866	E. Bárta	Labské pískovce, Děčín	BÁRTA 1869
<i>Platybunus bucephalus</i> (C. L. Koch, 1835)	1866	E. Bárta	Labské pískovce, Maxičky	BÁRTA 1869
<i>Platybunus pallidus</i> Šilhavý, 1937	1928	J. Zavřel	Jeseníky, Bílá Opava	ŠILHAVÝ 1947
<i>Platybunus pinetorum</i> (C. L. Koch, 1839)	2008	P. Bezděčka	Český les, Čerchov	BEZDĚČKA 2010
<i>Rilaena triangularis</i> (Herbst, 1799)	-	-	Čechy	NOSEK 1900
<i>Trogulus closanicus</i> Avram, 1971	2009	P. Bezděčka et K. Bezděčková	České středohoří, Zlatník	BEZDĚČKA et al. 2011
<i>Trogulus nepaeiformis</i> (Scopoli, 1763)	-	-	Čechy	NOSEK 1900

V první polovině 20. století přinesly nové druhy pro území Čech a Moravy ještě práce Kratochvíla (Kratochvíl 1934) a Šilhavého (Šilhavý 1940). Interpretace dat z těchto prací již nepředstavovaly žádné problémy, stejně jako z prací, které následovaly do konce tohoto století.

Z přehledu prvónálezů (tab. 1) vyplývá, že z území dnešní České republiky bylo do konce 19. století známo 18 druhů sekáčů, do konce 20. století bylo známo 33 druhů a v průběhu prvního decénia 21. století byly objeveny další čtyři druhy. Za posledních dvacet let (od roku 1990) se jedná o sedm druhů, tedy 19% druhů naší současné fauny sekáčů. Tento relativně rychlý nárůst druhů má dvě příčiny, jednak expanzi některých druhů sekáčů z jižních oblastí Evropy na sever (v tomto případě druhu *Opilio canestrinii*) a zejména pak prohloubení faunistického průzkumu sekáčů našeho území. Není proto divu, že šest z těchto relativně nových nálezů pochází z pohraničních oblastí.

LITERATURA

- ABSOLON K. (1899): Systematický přehled fauny jeskyň moravských (Descriptio systematica faunae subterraneae moravicae adhuc cognitae). – Věstník klubu přírodovědného v Prostějově, 2: 60–68.
- BÁRTA E. (1869): Verzeichniss der Spinnen des nördlichen Bömens. – Pp. 209–212, 133–140. – In: KOŘISTKA C. et KREJČÍ J. [eds.], Archiv für die naturwissenschaftliche

Landesdurchforschung von Böhmen. Erster Band. Section IV, Zoologische Abtheilung. Praha.

- BARTOŠ E. (1938): Die Ischyropsaliden der Tschechoslowakischen Republik. – Zool. Anz., 123: 155–159.
- BEZDĚČKA P. (2008a): Seznam sekáčů (Opiliones) České republiky (Checklist of harvestmen (Opiliones) of the Czech Republic). – Klapalekiana, 44: 109–120.
- BEZDĚČKA P. (2008b): *Dicranolasma scabrum* – nový sekáč pro Českou republiku (*Dicranolasma scabrum* – a new harvestmen for the Czech Republic). – Acta Rer. Natur., 4: 51–52.
- BEZDĚČKA P. (2010): První prokázaný nález sekáče *Platybunus pinetorum* v České republice (The first exact record of harvestman *Platybunus pinetorum* from the Czech Republic). – Západočeské entomologické listy, 1: 32–33. Online: <http://www.zpcse.cz/entolisty/entolisty.html> [9. 6. 2010].
- BEZDĚČKA P., BEZDĚČKOVÁ K., HOLEC M. et ROUŠAR A. (2011): *Trogulus closanicus* – nový sekáč (Arachnida: Opiliones) pro Českou republiku (*Trogulus closanicus* – a new harvestmen (Arachnida: Opiliones) for the Czech Republic). – Klapalekiana, 47: 1–3.
- ČAS (2011a): <http://arachnology.cz/cas/arachnids.aspx?l=c-z&o=ara&c=prim> [4. 8. 2011].
- ČAS (2011b): <http://arachnology.cz/cas/arachnids.aspx?l=c-z&o=opi&c=prim> [4. 8. 2011].

- ČAS (2011c): <http://arachnology.cz/cas/arachnids.aspx?l=c-z&o=pse&c=prim> [4. 8. 2011].
- KLIMEŠ L. (1995): Nový přírůstek do fauny sekáčů Čech. – *Živa*, 43/2: 76–77.
- KLIMEŠ L. et BEZDĚČKA P. (1996): *Egaenus convexus*: a new harvestman from the Czech Republic. – *Arachnol. Mitt.*, 10: 32–33.
- KRATOCHVÍL J. (1934): Sekáči (Opiliones) Československé republiky (Les Opilions de Tchécoslovaquie). – *Práce Moravské Přírodovědecké Společnosti*, 9/5: 1–35.
- NOSEK A. (1900): Klíč k určování českých sekáčů (Opiliones). – *Vesmír*, 29: 29–30, 39–40, 62–63, 99–100.
- NOSEK A. (1906): Sekáč Hellwigův (*Ischyropsalis Hellwigi* C. L. K.). – *Vesmír*, 35: 223–224.
- ROEWER C. F. (1923): Die Weberknechte der Erde. Systematische Bearbeitung der bisher bekannten Opiliones. – Jena, Verlag von Gustav Fischer, 1116 pp.
- ROUŠAR A. (1999): Sekáč z Bezručova údolí *Nelima gothica* – nový druh pro Českou republiku. – *Památky, příroda a život, vlastivědný čtvrtletník Chomutovska*, 31/1: 20.
- RŮŽIČKA V. (2002): Prvonaálezy v arachnofauně České republiky. – *Pavouk, Zpravodaj arachnologické sekce České společnosti entomologické*, 16: 5 + příloha 20 pp.
- RŮŽIČKA V. et BUCHAR J. (2004): Notes to the catalogue of spiders of the Czech republic. – Pp. 221–224. – In: SAMU F. et SZINETÁR CS. [eds.], *European Arachnology 2002. Proceedings of the 20th European Colloquium of Arachnology, Szombathely 22–26 July 2002*, 356 pp.
- SCHÖNHOFER E. A. et HOLLE T. (2007): *Nemastoma bidentatum* (Arachnida: Opiliones: Nemastomatidae): neu für Deutschland und die Tschechische Republik. – *Arachnologische Mitteilug*, 33: 25–30.
- ŠILHAVÝ V. (1940): Příspěvek k poznání fauny sekáčů střední Evropy (Beitrag zur Opilionidenfauna von Mitteleuropa). – *Entomol. listy (Folia entomol.)*, 3: 38.
- ŠILHAVÝ V. (1947): Sekáči Jeseníků II. (Les opilion de la chaine de montages Jeseníky II.). – *Entomol. listy (Folia entomol.)*, 10: 16–19.
- ŠILHAVÝ V. (1972): Druhý příspěvek k poznání Československých sekáčů (Opilionea). – *Zpr. Čsl. spol. ent.*, 8: 93–96.
- ŠILHAVÝ V. (1973): První nález sekáče *Ischyropsalis manicata* L. Koch na Moravě (Der erste fundort von *Ischyropsalis manicata* L. Koch in Mären (Ischyropsalididae, Opilionea). – *Sborn. Přírodověd. kl. Západomor. Muz. v Třebíči*, 9: 83–84.
- ŠILHAVÝ V. (1981): Occurrence of *Leiobunum glabrum* in Czechoslovakia (Arach., Opilionea). – *Věst. Čs. Spol. Zool.*, 45: 204–208.